

АКТИВІЗАЦЫЯ ПАЗНАВАЛЬНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ НА ўРОКАХ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ПРЫ ВЫВУЧЭННІ ПЫТАННЯЎ СІНТАКСІСУ

Уводзіны. Эфектыўнасць навучання знаходзіцца ў прамой залежнасці ад узроўню актыўнасці навучэнца ў пазнавальнай дзейнасці, ступені яго самастойнасці ў гэтым працэсе. Актыўнасць школьнікаў у навучанні забяспечвае развіццё творчых магчымасцей, новых пазнавальных патрабаванняў, навыкаў пазнавальнай дзейнасці. Толькі ў працэсе навучання «пазнанне набывае выразнае афармленне ў асаблівай, уласцівай толькі чалавеку вучэбна-пазнавальнай дзейнасці або вучэнні» [1, с. 83].

Гэтая праблема з'яўляецца складанай і залежыць ад шматлікіх фактараў. Сістэмаўтваральным сярод іх з'яўляецца адпаведнасць сродкаў, метадаў і формаў навучання і выхавання, якія ўскладняюцца патрабаваннем да фарміравання асобы. Усе крыніцы вучэбнай інфармацыі, якія выконваюць функцыі сродкаў навучання, метады і формы арганізацыі вучэбна-пазнавальнай дзейнасці школьнікаў удасканалюцца як з дапамогай педагагічнай навукі, так і школьнай практыкі.

Асноўная частка. Т. І. Шамава вызначае пазнавальную актыўнасць як «якасць дзейнасці вучня, якая выцягваецца ў яго стаўленні да атрымання ведаў і працэсу вучэння, у імкненні да эфектыўнага авалодання ведамі і спосабамі дзейнасці за аптымальны час, у мабілізацыі маральна-валявых намаганняў на дасягненне вучэбна-пазнавальнай мэты» [2, с. 50].

Пошук шляхоў павышэння якасці ў навучанні школьнікаў — гэта адна з галоўных задач, пастаўленых перад школай. У сучасных умовах гэты працэс павінен працякаць у накірунку выяўлення сродкаў, метадаў і форм навучання, якія будуць спрыяць павышэнню ўзроўню ведаў, фарміраванню актыўнай асобы, гатовай да працы і жыцця ва ўмовах соцыума.

Эфектыўнасць навучання знаходзіцца ў прамой залежнасці ад узроўню актыўнасці вучня ў пазнавальнай дзейнасці, ступені яго самастойнасці ў гэтым працэсе. Актыўнасць школьнікаў у навучанні забяспечвае развіццё творчых магчымасцей, новых пазнавальных патрабаванняў, навыкаў пазнавальнай дзейнасці.

З актыўнасцю непасрэдна ўзаемадзейнічае яшчэ адзін бок матывацыі вучэння школьнікаў гэта самастойнасць, якая звязана з вылучэннем аб'екта, сродкаў дзейнасці, яе здзясення самімі вучнямі без дапамогі дарослых і настаўнікаў. Пазнавальная актыўнасць і самастойнасць не размежаваны паміж сабой: найбольш актыўныя школьнікі, як правіла, больш самастойныя; недастатковая ўласная актыўнасць вучня ставіць яго ў залежнасць ад іншых і парушае яго самастойнасць.

Кіраванне актыўнасцю вучняў традыцыйна называюць актывізацыяй. Актывізацыю можна разглядаць як працэс пабуджэння вучняў да энергічнага, мэтанапраўленага вучэння, пераход ад пасіўнай дзейнасці да разумовай працы. Галоўная мэта актывізацыі — фарміраванне актыўнасці вучняў, павышэнне якасці вучэбна-выхаваўчага працэсу.

У педагагічнай практыцы выкарыстоўваюцца розныя шляхі актывізацыі пазнавальнай дзейнасці, асноўныя сярод іх — шматаспектнасць форм, метадаў, сродкаў навучання, выбар такіх кампанентаў, якія ў створаных выпадках стымулююць актыўнасць і самастойнасць школьнікаў.

Найбольш актывізуецца ўвага на ўроках, на якіх навучэнцы самі павінны: выказаць сваё меркаванне, прымаць удзел у дыскусіях і абмеркаваннях, ставіць пытанні сваім таварышам і настаўнікам, аналізаваць адказы таварышаў, ацэньваць адказы і пісьмовыя работы таварышаў, тлумачыць слабейшым вучням незразумелае, самастойна выбіраць заданне, знаходзіць некалькі варыянтаў магчымага рашэння пазнавальнай задачы, рашаць пазнавальныя задачы шляхам комплекснага выкарыстання вядомых спосабаў, метадаў і прыёмаў.

Вывучэнне пытанняў сінтаксісу ў школьным курсе мовы садзейнічае развіццю маўлення праз правільную пабудову сказаў, дапамагае навучэнцам правільна выкарыстоўваць словазлучэнні ў сказе, выбіраць віды словазлучэнняў і сказаў, якія найбольш адпавядаюць стылю маўлення. Дакладная пабудова сінтаксічных адзінак служыць асновай для фарміравання ўмення лагічна выражаць думкі.

В. У. Протчанка, разглядаючы асаблівасці функцыянальнага, структурнага і семантычнага аспектаў вывучэння сінтаксісу, падкрэслівае, што ў школе «сінтаксіс вывучаецца на аснове структурна-семантычнага падыходу, адметнай асаблівасцю якога з'яўляецца тое, што ў час аналізу моўных з'яў бярэцца пад увагу не адзін які-небудзь аспект, а шэраг аспектаў, найважнейшымі з якіх з'яўляюцца функцыя, будова і значэнне» [3, с. 78].

Сярод спецыфічных прынцыпаў навучання сінтаксісу эфектыўна рэалізуецца экстралінгвістычны прынцып, які заснаваны на выкарыстанні пазалінгвістычнага дыдактычнага сінтаксічнага матэрыялу, які дэманструе ўмовы функцыянавання канкрэтнай сінтаксічнай адзінкі. Такая інтэрпрэтацыя дадзенага прынцыпу адпавядае значэнню тэрміна «экстралінгвістычны», які ў «Слоўніку лінгвістычных тэрмінаў» В. С. Ахманавай пададзены як: 1) «што адносіцца да рэалій, да аб'ектыўнай рэчаіснасці, ва ўмовах якой адбываецца функцыянаванне і развіццё мовы»; 2) «што адносіцца да фізічнай, сацыяльнай, псіхалагічнай і г. д. рэчаіснасці, якая разглядаецца з пункту гледжання адностравання яе ў мове дадзенага калектыву людзей» [4, с. 576].

Ф. М. Ліцвінка лічыць, што экстралінгвістычны прынцып рэалізуецца ўжо ў тых сітуацыях, калі настаўнік прапануе навучэнцам супаставіць подпіс пад малюнкам у форме слова і ў форме словазлучэння, выбраць

больш дакладны; калі выкарыстоўваюцца сюжэтныя малюнкi, рэпрадукцыі карцін, фрагменты кіна- і тэлефільмаў з адпаведнымі сінтаксічнымі заданнямі.

Пры вывучэнні тэмы «Галоўныя і даданыя члены сказа» больш часу неабходна адводзіць на вывучэнне састаўнога выказніка, бо звесткамі пра просты выказнік навучэнцы валодаюць у дастатковай ступені. Спачатку навучэнец павінен зразумець прызначэнне звязкі ў састаўным выказніку, для чаго карысна супаставіць дзеясловы, якія выкарыстоўваюцца ў ролі звязкі, з дзеясловамі, якія выступаюць ва ўласным іх значэнні. Праводзячы такія назіранні, вучні могуць самастойна канструаваць састаўныя выказнікі, правільна ўжываць іх у маўленні і выконваць адпаведныя заданні.

Прымяняць схемы ў навучанні сінтаксісу настойліва раіць Л. М. Зельманова. Яна сцвярджае, што «схемы дапамагаюць абстрагавацца ад канкрэтнага моўнага матэрыялу», «схематычная пабудова табліц развівае абстрактнае мысленне вучняў, а гэта вельмі важна для вывучэння граматыкі» [5, с. 57].

Апошнім часам усё больш актыўна выкарыстоўваюцца камп'ютарныя навучальныя і дыягнастычныя праграмы па беларускай мове. Выкарыстанне камп'ютара ў навучальным працэсе — прагрэсіўны шлях, які дазваляе індывідуалізаваць навучанне, практычна замацаваць навык, зрабіць вучэбны працэс наглядным, цікавым.

Камп'ютарныя праграмы дапамагаюць, напрыклад, адлюстравіць у дынаміцы і наглядна праводзіць лінгвістычны эксперымент, структурны аналіз словазлучэння, сказа, тэксту і інш. Спачатку распрацоўваецца сцэнарый урока, матэрыял разбіваецца на асобныя блокі. Пазнаёміўшы навучэнцаў з тэарэтычным матэрыялам, камп'ютар прапануе пытанні ці заданні на замацаванне, а таксама для выпрацоўкі практычных навыкаў. Камп'ютар падае навучэнцу пэўныя каманды, кантралюе правільнасць выканання задання (указваючы правільна ці няправільна), дапамагае (адсылае да тэарэтычных звестак), прапануе апорную інфармацыю, улічвае недахопы. Выкарыстанне навучальных праграм карысна ў першую чаргу для фарміравання пунктуацыйных навыкаў, навыкаў адрознення сказаў розных тыпаў.

Дыягнастычныя камп'ютарныя праграмы дазваляюць выяўляць узровень ведаў і ўменняў школьнікаў, на аснове статыстычных дадзеных назіраць за індывідуальным развіццём навучэнца на працягу ўсіх гадоў навучання ў школе, з іх дапамогай фарміруецца інфармацыйны банк індывідуальнага развіцця навучэнца.

У сучаснай школе ёсць ужо дастатковы вопыт работы з інтэрактыўнай дошкай. Работа з дошкай дазваляе рэалізаваць прынцып нагляднасці і актывізаваць навучанне, бо заахочвае імправізацыю як з боку настаўніка, так і навучэнца, дазваляе маляваць і рабіць запісы ў любых дадатках, захоўваць і раздрукоўваць любыя запісы, зробленыя ў час урокаў, спрашчаць праверку засвоенага матэрыялу. Разнастайнасць колераў, даступных на інтэрактыўнай дошцы, дазваляе выдзеліць важныя моманты, звязваць агульныя ідэі. Вучні атрымліваюць больш магчымасцей для актыўнага ўдзелу ў вучэбным працэсе, разумеюць больш складаны матэрыял у выніку эфектыўнай і дынамічнай яго прэзентацыі, з вялікім задавальненнем працуюць на дошцы ў пазаўрочны час.

У школе найбольш папулярным праграмным забеспячэннем для інтэрактыўнай дошкі з'яўляюцца праграмныя абалонкі «Notebook» і «Lynx4», бо яны простыя ў выкарыстанні, іх зручны інтэрфэйс спрыяе стварэнню інтэрактыўных заданняў. Дадзенае праграмнае забеспячэнне дазваляе адначасова працаваць з тэкстам, графічным адлюстраваннем, відэаматэрыяламі, кіруючы працэсам работы з дапамогай указкі па сэнсарнай паверхні дошкі. Магчымасць захоўваць урокі, дапаўняць іх запісамі паляпшае спосаб падачы матэрыялу: старонкі можна праглядаць у любым парадку, вяртацца да вывучанага матэрыялу.

Заклучэнне. Ад выбару сродкаў актывізацыі і ўмоў навучання залежыць узровень пазнавальнай актывінасці школьнікаў, а значыць якасць іх пазнавальнай дзейнасці. Вывучэнне складаных сінтаксічных паняццяў праходзіць больш паспяхова пры актыўнай і зацікаўленай рабоце навучэнцаў на кожным уроку.

Спіс цытуемых крыніц

1. Гомезо, М. В. Возрастная и педагогическая психология / М. В. Гомезо [и др.]. — М. : Просвещение, 1984. — 256 с.
2. Шамова, Т. И. Активизация учения школьников / Т. И. Шамова. — М. : Педагогика, 1982. — 324 с.
3. Протчанка, В. У. Шматаспектны аналіз пры вывучэнні сінтаксісу беларускай мовы / В. У. Протчанка. — Мінск : Выш. шк., 1987. — 144 с.
4. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. — М. : Сов. Энцикл., 1966. — 608 с.
5. Волкова, Н. А. Развитие познавательных способностей детей на уроке / Н. А. Волкова, А. А. Столяр. — Минск : Нар. асвета 1995. — 320 с.

УДК 821.133.1-1:821.16-1

В. І. Патаповіч

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

ПОЛЬ ВЕРЛЕН І ТВОРЧЫЯ ПОШУКІ СЛАВЯНСКІХ ПАЭТАЎ

Уводзіны. Дыялог культур — адзін з асноўных прынцыпаў развіцця сусветнай літаратуры. Кантэкстуальнае вывучэнне літаратуры з'яўляецца надзвычай актуальным. Праз творы сусветнага пісьменства ствараецца айчынная літаратурная спадчына. У артыкуле разглядаецца перыяд другой паловы XIX — пачатку XX ст., які характарызуецца глабальным крызісам традыцыйнай еўрапейскай цывілізацыі, ахапіўшым розныя сферы жыцця.